RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PŘEHLED TISKU

Číslo: 248 (XI.)

Datum: 28.8.1968

OBSAH

Vojtěch MENCL
František OUŘEDNÍK
(Život Strany)

JAK TO BYLO V LEDNU

část I. str. 2
část II. str. 8
část III. str. 12
část IV. str. 16

UPOZORNĚNÍ

Jak jsme již uvedli v Přehledu čs. tisku č. 246 (27. srpna 1968) tímto číslem končíme uveřejňování materiálů otištěných v tisku před okupací.

Další Přehledy čs. tisku budou vycházet podle toho, jak naše oddělení bude dostávat tiskový materiál z Československa. Prozatím jakýkoliv oficiální přísun novin a tiskovin z Československa neexistuje.

EERA - CZECHOSLOVAK UNIT.

POZNÁMKA EVALUACE :

ŽIVOT STRANY, časopis ÚV KSČ, začal v červenci letošního roku uveřejňovat seriál nazvaný "JAK TO BYLO V LEDNU". Jeho autory jsou Prof.Ing. Vojtěch MENCL, DrSc. a dr. František OUŘEDNÍK, CSc. Po uveřejnění 4. části v srpnovém čísle, bylo oznámeno, že 5. a poslední část vyjde v Životě strany č. 17. Bohužel, toto číslo mělo jít do tisku 22. srpna 1968 a okupací Československa bylo zabráněno, aby poslední část seriálu byla publikována. Přesto se však domníváme, že i seriál neúplný, tj. pouze jeho čtyři části, si zasluhuje, aby byl publikován.

ŽIVOT STRANY č. 14 (červenec 1968) - str. 22 až 26

Jak to bylo v lednu

»...jen komunistická strana a žádná ta nebo ona skupina, která si to o sobě myslí, je povolána k tomu, aby sledovala a řídila politický proces, případně napravovala nedostatky a chyby, které se ve vývoji společnosti mohou objevit...«

»My jsme připouštěli Šika, aby psal a jiné a jiné věci tady hovořil, dokonce i na XIII. sjezdu, aby vystoupil jako poslední řečník s bouřlivou řečí o demokracii. Pochopitelně, když se to projednávalo na sjezdu, tak se toho chytli i spisovatelé a všichni bouřili: demokracie, demokracie!«

(Z projevu A. Novotného k absolventům vojenských vysokých škol dne 2. září 1967)

Od ledna 1968 probíhá v socialistickém Československu tak prudký politický vývoj, jaký naše země nepoznala od dramatických měsíců počátku roku 1948. Tento politický kvas klade nad mnohé hodnoty posledních desetiletí otazníky. Mnohé společenské a národní hodnoty jsou v ohni prudkých polemik podrobovány nejnáročnější zkoušce. Před očima celé společnosti je prověřována jejich historická trvalost a nosnost. Některé hodnoty, zdánlivě již léta zasunuté a zapomenuté, se znovu objevují na zjitřené hladině celospolečenské diskuse. Některé, po léta zdánlivě neotřesitelné, se zachvívají ve svých základech. Ty i ony společenské hodnoty jsou historií znovu ověřovány. Před nejpřísnějším soudem historie je bezohledně oddělováno jejich podstatné a dějinné nosné jádro od náhodného nánosu a balastu.

Přes všechny zákruty polemik, vyhrocené jednostrannosti a zdánlivě nehistorické návraty je dnes, po šesti měsících »československého jara«, stále zřejmější, že logika československého vývoje těchto dnů směřuje k naplnění ideálu socialistické společnosti skutečně humanistické a demokratické a k dosažení skutečné rovnosti našich bratrských národů v jednotném státě. Dějiny obou našich národů nás učí, že to vždy byly právě tyto myšlenky a ideály, které tvořily obsah dějinného usilování nejlepších lidí českého a slovenského národa.

Zůstane dějinnou slávou a ctí Komunistické strany Československa, všech poctivých a obětavých komunistů této země, že to byli právě oni, kteří svým skoro padesátiletým usilováním vytvořili předpoklady a v lednu 1968 i zcela otevřeli cesty této s o c i a l i s t i č k é obrodě naší společnosti. Právě v tom se dnes na novém dějinném stupni znovu naplňuje podstatný smysl novodobých

dějin obou našich národů a československého státu. Přes všechny omyly a někdy i tragické chyby minulých let. V tomto smyslu se právě dnes komunisté znovu stávají dědici nejlepších, pokrokových tradic českého a slovenského národa. V tomto poznání dějinné úlohy komunistické strany nás nesmí mýlit pěna, která někdy provází tyto vzrušené týdny a měsíce.

PROCES TVOŘENÝ DĚJINNOU LOGIKOU

Dnes jako nikdy jde právě o jasný pohled pod povrch současného dění k historickým procesům, kterými se po lednu 1968 očišťuje velké pozitivní dílo minulých let od nánosu deformací. Právě dnes jde o postižení toho, jak se v složitosti vzrušených dnů naší současnosti naplňuje podstatná logika a zákonitost historického vývoje, který směřuje k vizi komunismu.

Pochopení smyslu a podstaty posledních událostí se dnes stává nezbytným předpokladem prosazení nové úlohy komunistické strany, která vyžaduje sjednocení sil, talentu a vůle celé strany, každého komunisty. Hluboce pochopit podstatný smysl dneška je nezbytným předpokladem úspěchu budoucího usilování. To je dnes zvláště naléhavé v souvislosti s přípravou mimořádného XIV. sjezdu strany.

Politický vývoj, který zahájilo lednové plénum, je dnes v plném rozmachu. Zdaleka ještě není pozitivně stabilizován a v tomto smyslu završen. Zde nejde o jeho završení ve smyslu jeho konzervování na určitém zatím dosaženém stupni, jde o stabilizování jeho podstatných socialistických a demokratických principů, které se musí stát základnou dlouhodobého vývoje obrozené socialistické společnosti v Československu. Jedním ze základních úkolů dneška je zbavit náš současný vývoj živelnosti, která vede k zbytečným návratům a tím k promrhávání sil i příležitostí. Komunistická strana musí usilovat o to, aby v každém okamžiku politicky zvládala náš současný vývoj prostředky, které jsou adekvátní smyslu polednového vývoje. To je možné jen za předpokladu, že celá strana, všichni komunisté, budou chápat vývoj uplynulých let i polednový vývoj jako proces tvořený hlubokými a nedělitelnými souvislostmi a dějinnou logikou. Je to o to naléhavější, že spád událostí po lednovém plénu byl tak rychlý, dramatický a i otřesný, že mnozí ztrácejí kontakt s logikou doby. Stojí tváří v tvář událostem překvapení, otřesení ve svých jistotách, a proto často i bezbranní. V tom koření nebezpečí nové politické pasivity. Odtud pramení nebezpečí jednostranných soudů a jednostranného jednání.

Vlivem rozsáhlého a překvapivého působení psychologických a informačních faktorů se dnes lidem stává, že děje relativně velmi vzdálené — spadající do počátku padesátých let — zatlačují ve vědomí mnoha lidí i členů strany skutečnost, že boj o svržení a rozbití politického režimu mocenské koncentrace v čele s A. Novotným probojovávaly progresivní síly v Komunistické straně Československa. A že jej probojovávaly v podmínkách, které byly neobyčejně obtížné a riskantní a vyžadovaly — z dnešního hlediska viděno — mimořádně vysoký stupeň politické odvahy a dovednosti. Tento boj byl veden v situaci, kdy naše společnost dostoupila na práh nové etapy svého socialistického vývoje. V tom je historický základ polednového vývoje. Současně byl ovšem veden v situaci, v níž se zauzlily důsledky dlouhodobého působení deformací socialismu, ale i řada historických náhod, nelogických subjektivních chyb a omylů v politice. Touto stránkou věci je

v podstatné míře poznamenána povrchní jevová stránka našeho polednového vývoje.

Kořeny očistné krize, kterou prochází naše strana i celá společnost od sklonku roku 1967 a podstatný, historický smysl obrody socialismu po lednu 1968 musíme proto hledat a nacházet nejen v nedávné minulosti, ale daleko hlouběji, přinejmenším v historickém vývoji od února 1948.

ÚNOR 1948 — HISTORICKÝ SOUD

Únor 1948 byl ve své historické podstatě jedním ze základních momentů naplňování smyslu národních dějin Čechů a Slováků. K takovému historickému rozuzlení směřovaly naše dějiny zcela výrazně od tragického závěru třicátých let. V tomto smyslu byl únor 1948 historickým soudem našich národů nad politikou české a slovenské buržoazie. Soudem nad třídou, která si skoro na den celé jedno století osobovala právo na vedení národa a jeho osudů. Rok 1945 nahradil buržoazii ve správě věcí našich národů a jejich společenského státu dělnickou třídou. Únor 1948 pak znamená jednoznačnou tečku za pokusy i určitou historickou možností tuto hegemonii dělnické třídy v národě a státě zvrátit. Česká a slovenská buržoazie nastoupila poslední akt své cesty z jeviště národních dějin Čechů a Slováků — cestu své likvidace jako třídy.

Nejvlastnější a nejpodstatnější náplní národních dějin Čechů a Slováků se stal problém socialismu. Ideál lidové, sociálně spravedlivé a demokratické společnosti, který se jako naděje táhne celými pokrokovými dějinami našich národů, se změnil ve veliký projekt společenské praxe. K socialistickému »experimentu« v Československu začal obracet pozornost celý svět pokroku. Poúnorový emigrant O. Machotka ve svém historizujícím pamfletu Poučení z exilu k tomu charakteristicky napsal: »Československo bylo prvním a je dosud jediným státem se silným průmyslem, s početnou vrstvou průmyslového dělnictva a s vysokým stupněm evropské civilizace, který se dostal pod komunistický režim. Československo je prvním a pro celý svět směrodatným pokusem.«

Vyjádřil tak, i když z pozice nesmiřitelného protivníka, naděje, které v poúnorový socialistický vývoj v Československu vkládal celý pokrokový svět. Je příznačné, že po únoru 1948 byly s československým experimentem socialismu spojovány podobné naděje, které pokrokové hnutí a lidé celého světa spojují se současným procesem obrody socialismu v naší zemi. Bohužel, právě tato skutečnost, tato »repríza« nadějí a očekávání, jenom potvrzuje, že vývoj socialismu v Československu mezi únorem 1948 a lednem 1968 naplnil tyto naděje jen zčásti. Sehrála v tom roli řada příčin, o jejichž hluboké objasnění a pozitivní překonání usiluje naše současnost.

Hledáme-li dnes proto aktuální historické souvislosti mezi únorem 1948 a československým vývojem po lednu 1968, musíme je hledat a nacházet v odpovědi na otázku, proč socialistický vývoj v Československu mezi rokem 1948 a 1968 nenaplnil zcela tyto naděje. Je v tom určitá jednostrannost, protože únor 1948 i leden 1968 jsou v základě momenty základního dějinného vývoje naší společnosti k socialismu. Jejich základní historická vazba je proto nesporně pozitivní. Ale současnost klade otázku tak, aby byla zodpovězena i otázka, j a k d á l e, j a k l é p e?

Z logiky vývoje revoluce zákonitě vyplynulo, že síly, které zvítězily v únorovém střetnutí, obrátily po svém vítězství pozornost především na oblast mocensko-politickou. Přes porážku konzervativních protisocialistických sil společnosti bylo poúnorové období údobím značné mocenské lability. Nová revoluční moc neměla ještě pevně v rukou státní orgány. Struktura právního řádu byla stále ještě zbudována pro staré poměry. Ve společnosti existovaly sociální síly, které politická porážka pochopitelně ještě nelikvidovala jako třídy a sociální skupiny. Existovaly třídy, které i za situace, že neměly legální politické organizace, již logikou svého třídního a skupinového zájmu působily proti stabilizaci nového zřízení. Stačí jen uvést, že zde žilo kolem dvou miliónů příslušníků buržoazních a maloburžoazních vrstev.

Tyto síly měly poměrně širokou znalost politiky i jistou výhodu tradiční organizovanosti. I když jejich přímé politické organizace, zejména pravicové předúnorové strany, byly paralyzovány a znemožněna jim přímá účast v politice, dokázaly některé původně nepolitické organizace a spolky (např. Sokol) rychle přeměnit a aktivizovat v nástroje své politiky. To potvrdily např. události při XI. všesokolském sletu nebo později při pohřbu bývalého presidenta dr. E. Beneše, či aktivizace katolické církve. Proces vytváření politického a mocenského systému po únoru 1948 proto zcela logicky akcentoval třídní omezování demokracie vůči těmto vrstvám.

Když pak zvláště od podzimu 1948 přechází kontrarevoluce v Československu k novým formám odporu, když opouští neúspěšnou metodu otevřeného politického boje a obrací se k metodám skrytého, nelegálního a protizákonného odporu, když sahá k sabotážím, diverzi, špionáži a k individuálnímu teroru, logicky zesiluje v politickém a mocenském mechanismu poúnorového Československa stránka přímé represe a bezpečnostních metod. Svatým právem revoluce je bránit se útokům svržených tříd. Šlo však o to, aby se tato stránka

revoluční diktatury obracela jen proti skutečné kontrarevoluci, aby se nestala základním nástrojem revoluční politiky.

Na zvýraznění úlohy bezpečnostních metod v politickém systému poúnorového Československa působila i intenzívní politika poúnorové emigrace. Když velmi brzo po únoru 1948 ztratila emigrace naděje na možnost nového zvratu poměrů cestou vnitřní kontrarevoluce, začíná své politické ambice a naděje spojovat s vojenskou intervencí proti socialistickému táboru. To plynulo přímo z logiky jejího postavení jako emigrace. Emigrace musí vždy v té či oné míře sloužit zájmům země, která jí poskytla azyl. To ji nutilo spojovat se s cizími rozvědkami a tlačit domácí reakční síly k těmto formám odporu i na domácí půdě. S takovou činností lze ovšem úspěšně bojovat především pomocí bezpečnostního aparátu.

PROBLÉM ELIMINACE NEBEZPEČÍ

V únorových dnech roku 1948 našla revoluce i nástroj a metodu eliminace vážného nebezpečí, které ohrožovalo progresívní vývoj již před Únorem a které se mohlo stát zdrojem nových nebezpečí i po únorovém střetnutí. Z historie let 1945—1948 je dobře známo, že protisocialistické síly využívaly svých pozic v orgánech a institucích lidové demokracie (národní výbory, parlament, vláda) k brzdění rozvoje revoluce. Určitý rozpor mezi formálním vyjádřením politického rozložení sil a faktickými politickými vztahy ve společnosti, formální vyjádření pozic na základě volebních výsledků je mezi termíny voleb poměrně stabilní, umožňoval konzervativním silám zneužívat principů parlamentarismu proti revoluci. Stačí uvést např. osudy požadavku revize první pozemkové reformy, Hradeckého programu, nové ústavy či požadavku nového znárodnění v Národním shromáždění. A konečně celá taktika kontrarevoluce v únorových dnech byla založena v podstatě na zneužití formálně politických pozic ve vládě a v parlamentě, kdy mělo být zneužito formální protikomunistické většiny k zastavení revoluce a porážce komunistů. Po únoru se metodou eliminace tohoto nebezpečí stala o č i s t a veřejného a politického života a nástrojem a k č n í v ý b o r y Národní fronty. Očista svou historickou revoluční funkci splnila. Současně tu ovšem do vytvářeného politického systému vstoupil element, který negoval tradiční formálně zakotvené demokratické mechanismy a principy. Nesmíme zapomínat, že očistou prošly i národní výbory a jiné instituce. Akční výbory jako orgány neformální přímé demokracie byly jistě významnou vymožeností revoluce.

Za jistého politického klimatu se však může negování formálních stránek demokratického mechanismu stát zdrojem omezení a negování demokracie vůbec. Tedy i přímé demokracie a k ztrátě nutných korektivů moci.

Poúnorové období skutečně mělo zvláštní politické klima. Vyznačovalo se především značnou diskreditací »partajnictví«. Zde působily masové zkušenosti z první republiky, kdy přebujelé stranictví v podstatě paralyzovalo účinnost demokracie i zkušenosti z vývoje politiky některých stran po roce 1945. Formování politického systému poúnorového Československa probíhá za atmosféry masového odporu k praktikám partajnictví a současně v situaci, kdy Komunistická strana Československa má nebývale vysokou, možno říci skoro výsadní autoritu u lidu. Děje se tak za situace otřesené autority parlamentarismu a za procesu podstatných přeměn faktického pojetí Národní fronty.

Atmosféra doby i empiricky viděná logika věcí tak přímo ukazuje a otevírá cestu k postupné přeměně nejrůznějších politických a mocenských institucí a organismů v nástroje, »převodové páky« komunistické strany. Tím se násobí tlak k akceptování politického a mocenského modelu, jaký se během let vytvořil ve specifických podmínkách Sovětského svazu. A nepůsobí tu jen ideové a politické tlaky Informačního byra komu-

Únor 1948.

nistických stran. Zpočátku se věc ani nemusí jevit a patrně ani u vedoucích soudruhů nejeví jako vědomá tendence přebírat sovětský model. Působí tu ne zcela zvládnutá logika československé revoluce samé a masové nálady v naší společnosti i v samotné komunistické straně. A v té v první řadě. Českoslovenští komunisté budující novou společnost se logicky obraceli k ověřeným a reálným zkušenostem a vzoru Sovětského svazu. Je naprosto přirozené, že když dělám novou věc, ohlížím se po příkladu. Problém je ovšem v tom, zda tento vzor přejmu mechanicky a zasadím i třeba ne zcela organicky do jiných podmínek, nebo vzor chápu jako impuls.

STUDENÁ VÁLKA

Vcítíme-li se do atmosféry poúnorového období, snáze pochopíme intenzitu vnějších tlaků na konstituování politického a mocenského systému poúnorového Československa. V tomto směru hraje zcela mimořádnou roli změna situace ve světě, způsobená rozpadem světové antihitlerovské koalice a vznikem studené války. My nemůžeme pouštět ze zřetele i tu skutečnost, že sám československý Únor byl světovým imperialismem zneužit nejen k zdůvodňování studené války, ale i k její další gradaci. Nelze pominout, že po únorových událostech v Československu se Západ pokusil proti Československu organizovat faktickou politickou i hospodářskou blokádu.

Tato politika západních států vůči poúnorovému Československu jen násobila obtíže, které bylo nutno zvládat. Po únoru 1948 vzniká v Československu v rychlém sledu řada politických krizí a střetnutí. Nadto se v různých vlnách projevuje i vážné sociální napětí, kořenící v dosud nepřekonaných hospodářských a sociálních důsledcích druhé světové války, ale mající své příčiny i ve studené válce proti ČSR. Tím vznikají v zemi permanentně situace, které je nutno zvládat rychlými operativními zásahy, převážně vedenými z jednoho centra I z těchto podmínek se rodí tendence a potřeba velmi výrazně koncentrovat politickou i státní moc. Rodí se tendence centralizované moci, kdy strana úzce srůstá se státem, kdy diktatura třídy se uskutečňuje především prostřednictvím strany. Existuje situace, kdy se zdá logické a přirozené přijmout tezi o tom, že strana je nástrojem diktatury proletariátu, tedy tezi, která otevírá cestu k přeměně diktatury třídy v diktaturu strany.

Situace komunistické strany samotné způsobuje, že tento proces ustavování politického a mocenského systému v poúnorovém Československu se bohužel nezastavuje ani na fázi ustavení diktatury proletariátu ve faktické podobě diktatury strany, ale jde dál. Mocenské funkce a funkce politického řízení postupně fakticky přebírá nejužší vedení strany opírající se o stranický aparát, až zvláštní deformovanou logikou věcí věc dochází k vytvoření režimu osobní moci ve straně a tím k vzniku mocenské koncentrace ve státě a společnosti.

Prof. Ing. VOJTĚCH MENCL, DrSc.,
dr. FRANTIŠEK OUŘEDNÍK, CSc.

(Pokračování)

ŽIVOT STRANY č. 15 (červenec 1968) - str. 10 až 13

(2. pokračování.)

Tehdejší stav Komunistické strany Československa byl jedním z nejzávažnějších činitelů formování politického a mocenského systému poúnorového Československa. KSČ se od třicátých let postupně propracovávala k politické linii, která v zásadě velmi správně odrážela specifiku politických poměrů Československa i tehdejší Evropy i zvláštnosti sociálních a politických problémů českého a slovenského národa a jejich státu. Vyvrcholením tohoto vývoje byla politika národní fronty v době druhé světové války a v národní a demokratické revoluci 1944—1945. Po vítězství v parlamentních volbách v květnu 1946 dochází KSČ dokonce k formulaci základních obrysů, nazývané

SPECIFICKÁ ČESKOSLOVENSKÁ CESTA K SOCIALISMU.

Když pomineme jiné souvislosti této koncepce specifické »j i n é« cesty k socialismu, nemůže nám uniknout, že v rámci této politické linie se vědomě z c e l a odlišným způsobem od komunistické strany Sovětského svazu vyvíjela i KSČ. Od osvobození kladla KSČ velký důraz na početnost svých řad. Organizace a typ strany byly do značné míry podřizovány potřebám volebního boje, což ostatně odpovídalo tradiční specifice československých politických poměrů.

Zvláště logika taktiky boje »za většinu národa«, vytyčená na počátku roku 1947, který měl vyústit v dosažení nadpoloviční většiny při parlamentních volbách v roce 1948, posílila a zrychlila tuto tendenci ve vývoji KSČ. Kdyby totiž při volbách v roce 1948 měla působit přibližně stejná vazba počtu členů strany a počtu hlasů, které KSČ obdržela jako při volbách v květnu 1946 — a bylo to více než pravděpodobné — pak by přibližně půldruhého milionu členů strany mělo KSČ zabezpečit v parlamentních volbách v roce 1948 zhruba tři miliony hlasů. A to znamenalo nadpoloviční většinu. V době parlamentních voleb v roce 1946 měla KSČ 1 159 000 členů. Ve volbách dostala 2 200 000 hlasů. Závislost se zdá být zřejmá.

V srpnu 1947, když v Československu začínalo vrcholit politické střetnutí, vydal ústřední výbor KSČ směrnici dosáhnout do 1. května 1948, to je do předpokládaných parlamentních voleb, jeden a půl milionu členů strany. V této orientaci byla politická logika.

Po únoru 1948 se však už situace podstatně změnila. Boj o moc byl již rozhodnut, ale KSČ pokračuje ještě po jistou dobu v orientaci na růst počtu členů strany. Po takzvané druhé Gottwaldově výzvě z února 1948 dosáhla KSČ k 30. květnu 1948 přes dva miliony členů. Z toho přibližně 700 000 vstoupilo do KSČ po únoru 1948. To mělo vážné důsledky, které se v situaci, kdy KSČ získala výsadní politické a mocenské postavení, nutně projevily velmi negativně. KSČ do sebe vstřebala více než třetinu nového členstva, jehož komunistické uvědomění muselo být minimální. To zaneslo do strany zdroje ideového a politického kolísání. Vznikaly obavy, že do KSČ mohly v tomto přílivu nových členů proniknout i cizí živly. Pod tlakem těchto okolností se KSČ začala nově utvářet a měnit. Masa jejího členstva se začala rozestupovat na předúnorové a poúnorové členy. V tomto směru zvláště zapůsobila vnitrostranická prověrka a zavedení kandidátské lhůty na členství ve straně na konci roku 1949.

Stranické organizace se staly tak početnými, že je bylo možné řídit a vést do akcí jen s největšími obtížemi. Tento stranický kolos se stával politicky málo pohyblivým a manévrovatelným. Potřeby praktické politiky si vynutily, že v rámci tak masové strany byl vytvořen akceschopnější, politicky zkušenější a ideově pevnější aktiv. [Stranické výbory, funkcionáři, desítkáři atd.] Současně s tím nutně rostly počet i úloha stranického a p a r á t u. Například před únorem 1948 pracovalo v ústředním aparátu strany kolem 150 lidí, koncem roku 1949 již kolem 500. Podobně se vyvíjela situace v krajích a okresech.

Tento vývoj byl svým způsobem přirozený. Aparát je totiž nesporně vždy daleko pohotovější, reaguje daleko rychleji než dřívější organizace, založená především na práci stranických komisí a volených orgánů. Ale trestem za tuto výhodu byl proces postupného omezování úlohy právě těchto volených orgánů. Rozhodovací a řídící funkce se postupně přenesly na apurát, řízený špičkou vedení strany.

Ve straně tak postupně odumíraly některé organismy a upadala schopnost politické práce v masách. I odtud narůstala tendence ke srůstání strany se státním a hospodářským aparátem a ke koncentraci moci v rukou několika vedoucích funkcionářů strany. Tento proces zužování mocenské základny v zemi umožňovala i autorita, kterou měli komunističtí vůdcové ve straně i v lidových masách. Vedení strany v čele s Kl. Gottwaldem dostalo »kredit« k takovému soustředění moci právě v důsledku svého únorového úspěchu. I to přispělo k zakořeňování systému kultu osobností v Československu.

Nelze pominout ani skutečnost, že komunističtí předáci si přinášeli jisté návyky, typické pro systém kultu osobnosti, již z předchozího období, kdy »kultu« do značné míry podlehla celá

Kominterna a její jednotlivé sekce. Po vítězství ve Velké vlastenecké válce kult J. V. Stalina a od něj odvozovaný kult ostatních vůdců ještě narostl.

Souhrnně lze říci, že v důsledku zvláštního vývoje za poslední desetiletí a především v období 1945—1948 a zvláště po únoru 1948 měla Komunistická strana Československa málo »ochranných látek« proti bacilu kultu osobnosti. V takové situaci byla strana v době, kdy se ve světě začaly podstatně měnit podmínky pro revoluci.

VYBOJOVAT NOVÝ PROSTOR PRO SVĚTOVOU REVOLUCI

Rozpad antifašistické světové koalice a propuknutí studené války vytvořily ve světě novou situaci. Mezinárodní komunistické hnutí stanulo před řadou nových problémů. Trumanova politika »zadržování komunismu« vytvořila zcela novou situaci pro věc světové proletářské revoluce. Zadržování komunismu v rámci Trumanovy doktríny a použití Marshallova plánu přineslo světovému imperialismu některé úspěchy. Především v Evropě, kde se podařilo zatlačit revoluční hnutí v Itálii, Francii, Řecku i jinde. V průběhu let 1947 a 1948 se ukazovalo, že ustavení a konsolidace lidových demokracií ve východní Evropě tvoří zatím vrchol poválečné revoluční vlny a že další šíření revoluce narazilo na světově organizovanou kontrarevoluci v čele se Spojenými státy.

Pro světovou revoluci bylo nutno vybojovat nový prostor. To v podstatě znamenalo eliminovat světovou sílu USA a vytvořit podmínky, v nichž by revoluce v jednotlivých zemích a kontinentech byly zbaveny hrozby ozbrojené intervence a světový socialismus a komunismus hrozby světové války. Reálnou silou takového řešení se objektivně stala vojenská síla socialismu. Cílem bylo vytvořit rovnováhu a postupně i převahu. V konkrétní situaci přelomu čtyřicátých a padesátých let šlo především o zlomení atomového monopolu USA. Podle představy J. V. Stalina a ostatních vůdců mezinárodního komunistického hnutí to bylo možné jen za předpokladu přísného semknutí všech sil komunismu. Jen při koncentraci všech sil socialistických a lidově demokratických zemí pro vojenské a ekonomické posílení bloku světového socialismu. V rámci této představy se proces nutných socialistických přeměn v jednotlivých lidově demokratických zemích začal bezvýhradně a jednoznačně podřizovat hlediska vojenské síly.

To si vyžádalo nesmírnou koncentraci lidských i hmotných zdrojů tímto směrem a ochuzení druhých oblastí, kde měly být postupně realizovány jiné cíle socialismu. Rozvoj ekonomiky jednotlivých zemí byl postupně zaměřen pro přípravy na válku. Dochází k prudké akceleraci tempa rozvoje těch odvětví národního hospodářství, která jsou potřebná pro vedení války.

Síly národů i komunistického hnutí se tak soustřeďovaly na vyřešení historicky nutného problému světového vývoje; současně ovšem došlo k určitému — pro danou etapu snad zdůvodnitelnému — posunutí smyslu budování socialistické společnosti. Socialismus se tak nevyvíjel především jako kvalitativně nová společnost, ale především jako společenství proti staré společnosti.

DŮSLEDKY PRO ČSR

Československo jako průmyslově vyspělá země s rozvinutým strojírenstvím přebíralo adekvátní břemeno této politiky. Tím ovšem i odpovídající důsledky takové orientace. Stále větší napínání až přepínání zdrojů a sil země zrodilo nové sociální a politické napětí a konflikty a pro KSČ bylo stále obtížnější řešit je normálním prostředky politiky.

Prudké tempo rozvoje některých odvětví ekonomiky si vynutilo, aby řízení a rozdělování některých zdrojů bylo uskutečňováno pokud možno z jednoho centra. V této situaci nebylo možno respektovat principy rentability. To formovalo i podobu systému řízení a plánování. Převažující metodou se stala v podstatě početní bilance a administrativní řízení s naprosto zcentralizovaným plánováním.

To vše mělo vážné důsledky i pro oblast politiky. I lístkový systém, který existoval do roku 1953, podstatně podvazoval možnosti využívání hmotných stimulů v politice. Zpočátku jsou hmotné stimuly nahrazovány stimuly morálními. Ohromné revoluční nadšení se v těch letech stalo zdrojem široké pracovní iniciativy, rozvoje pracovní soutěže atd. Ale v situaci, kdy revoluční nadšení v realitě všedních dnů začíná upadat, kdy se občanská morálka vrací do normálních rozměrů, začalo se řídícímu centru nedostávat účinných nástrojů politiky. Protože nebylo možné šířeji a nově využít hmotné zainteresovanosti, zastoupily ji v politice a řízení administrativní tlak a mocenské donucení. Ve společnosti i v činnosti KSČ se začaly rozrůstat a zakořeňovat známé metody »padesátých let«.

INFORMAČNÍ BYRO

Do politického vývoje lidově demokratických zemí nesmírně zasáhlo vytvoření Informačního byra komunistických stran v září 1947 v Polsku. Informační byro přijalo novou linii světové komunistické politiky, která reagovala na změněné podmínky nástupu studené války.

Na počátku roku 1948 propukl otevřený spor mezi VKS(b) a Komunistickou stranou Jugoslávie. Zákonitě se vyostřil kolem otázky obecného a specifického v politice. Stalinovi a Molotovovi se v podmínkách studené války jistá volnost politiky jednotlivých komunistických stran, především v lidově demokratických zemích, jevila

jako nepřípustná. V zájmu prosazení monolitnosti politiky komunistických stran zkonstruovali provokační obvinění jugoslávských komunistů z buržoazního nacionalismu a protisovětského postoje. Výsledkem je známá rezoluce Informbyra o KSJ z konce června 1948, po níž následuje roztržka mezi socialistickými zeměmi a Jugoslávií s nesmírně tragickými důsledky.

V samém socialistickém táboře měla ovšem tato provokace bezprostředně za následek rychlé a ostré semknutí k v podstatě jednotné linii a praxi. Došlo k rychlému popření oprávněnosti specifických linií a specifických cest k socialismu, a tak se velmi rychle sovětský model uspořádání socialistické společnosti stal jediným uznávaným a přípustným

K semknutí lidově demokratických zemí kolem politiky VKS(b) a přijetí sovětského typu cesty k socialismu v ostatních lidově demokratických zemích přispívalo, že SSSR byl — a zůstává dodnes — v onom světovém střetávání socialismu se světovým imperialismem jedinou reálnou vojenskou a politickou silou, schopnou obhájit zájem socialismu i proti USA. To logicky vedlo k tendenci podřizovat zájmy jednotlivých zemí tomuto obecnějšímu zájmu, reprezentovanému politikou SSSR a VKS(b).

Informační byro komunistických stran v rezolucích z června 1948 a z listopadu 1949 zformulovalo rovněž problém tzv. hlavního nebezpečí v revolučním hnutí a v komunistickém hnutí. V duchu scholastické Stalinovy teorie o etapách revoluce a strategie a taktiky, jak ji vyložil v díle O základech leninismu, byl stanoven směr hlavního úderu v obecném revolučním hnutí proti maloburžoazní demokracii a reformistickým stranám a v zemích diktatury proletariátu »proti pronikání nepřátelské agentury do stranických řad«. Odtud se začala odvíjet nejtragičtější kapitola revolučního a komunistického hnutí — kapitola nazvaná

POLITICKÉ PROCESY

Zdá se jistým, že prvotním politickým smyslem těchto procesů bylo dosáhnout vytvoření takového politického klimatu v socialistickém táboře, v němž musely zaniknout jakékoli i jen zárodky snah o přežívání specifických cest k socialismu v jednotlivých zemích. Sloužily k vytvoření klimatu které předem vylučovalo jakékoliv vybočení z jednotně stanovené linie.

Podobný politický cíl mají procesy zřejmě i později, kdy byl problém likvidace koncepcí specifických cest již vyřešen. V situaci, kdy koncepce politiky vylučovala faktickou kontrolu objektivnosti stanovených cílů a kdy řízení politiky bylo zcentralizováno v rukou nejužšího vedení strany, musel každý neúspěch politiky, každá ekonomická nesnáz, vždy vyvolat otázku kde je příčina? V těchto podmínkách, kdy věci jsou »pevně v ruce«, vlastně tato otázka musela vždy znít — kdo je vinen? Časté výměny osob na »havárijních« úsecích ověřily, že nemůže jít o neschopnost osob. Lidé úspěšní na jednom úseku, náhle ztroskotali na úseku druhém. Logika uvažování: někde musí »sedět škůdce«. A protože věci má v rukou strana, musí tento nepřítel být ve straně. A čím jsou neúspěchy a problémy globálnější, tím výše musí tento nepřítel sedět. To byla logika postupu při tak tragické provokaci, jakou bylo například odhalení »zrady« M. Švermové a spol., vykonstruování spiklenecké protistátní centrum Slánského, tzv. buržoazní nacionalismus ve vedení KSS.

Proces proti »Slánského centru« je, vedle odsouzení tzv. buržoazních nacionalistů v KSS, tragédií a provokací nejstrašnější. Právě těmto procesům se dostalo největší publicity. Právě ony nejvíce podťaly intelektuální a politickou sílu KSČ a KSS a obou našich národů. Nejenže zde nejotřesnějším způsobem bylo zneužito přežitků antisemitismu a nacionalismu, ale tyto procesy spolu s ideologickými kampaněmi proti kosmopolitismu, nacionalismu atd., podvázaly tvůrčí síly celé naší společnosti. Zpřetrhaly intelektuální spojení se světem, oddělily vědu od světových trendů jejího vývoje, stejně umění a celou kulturní oblast. Naše společnost se začala pohybovat v začarovaném kruhu nereality a sebeklamu. Atmosféra procesů umrtvovala jakýkoliv tvůrčí čin, samostatné myšlení. Deformovala i prostý denní život nejobyčejnějšího občana. Politické procesy spočinuly na nohou československé socialistické společnosti a Komunistické strany Československa jako nejtěžší okovy. Deformovaly, ne již svými přímými, ale především svými morálními a politickými důsledky vývoj socialismu v Československu na celé desetiletí. Jestliže KSČ podnikla za posledních 15 let několikrát pokus postavit svou politiku na zdravé, reálné a demokratické základy, pak musíme vidět, že to byl právě balvan politických procesů, který vždy, až do ledna 1968, tuto cestu zahradil. Neschopnost, jakkoliv motivovaná, vypořádat se s tragickým dědictvím procesů, způsobovala neúspěchy a troskotání nejlepších úmyslů KSČ i celé společnosti a nakonec i jednotlivých politiků. V tom je vážné memento pro polednový vývoj.

NOVÉ PRVKY V LINII STRANY

Nesmírné přepínání sil země, lidu i strany, dosahované, v letech 1951—1952 stále častěji mocenským tlakem, vyvolalo v zemi vážné sociální a politické obtíže. Stavidla nahromaděné nespokojenosti otevřela měnová reforma provedená 1. června 1953. Stávky a demonstrace, někde přecházející v pouliční nepokoje, se staly naléhavým popudem ke kritickému přehodnocení politické linie i praxe KSČ. Zprvu vedení strany reagovalo ve starém duchu. Hledalo za událostmi především činnost třídního nepřítele. Postupně však akceptovalo potřebu kritické revize politiky KSČ i státu.

Počátkem srpna pronesl A. Zápotocký na Klíčavské přehradě a potom v JZD Stěžery ve stejném duchu projev, který obsahoval některé nové pohledy na politiku KSČ, zvláště vůči rolnictvu. V září upravuje linii strany v tomto duchu zasedání ÚV KSČ. Nové prvky v linii strany byly reakcí na politické a ekonomické obtíže, které obnažila měnová reforma. Byl v tom náznak určitého obratu k realističtější a tím i demokratičtější politice.

K tomuto jistému obratu docházelo v době, kdy ve vedení strany probíhal ostrý konflikt mezi A. Zápotockým a některými dalšími členy vedení v čele s A. Novotným. Vznikl v nové situaci, která se vytvořila po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda. Tehdy znovu vystal problém autority vedoucího kolektivního orgánu, zcela

potlačený v letech kultu osobnosti. Sovětští vůdcové znovu vytyčují tezi o kolektivnosti vedení. Autorita osobnosti měla být znovu nahrazena autoritou vedení strany.

Situace po Stalinově smrti měla svá vážná úskalí a nebezpečí plynoucí z jisté lability a vakua politické autority vůbec. Stalinův politický a institucionální odkaz se mohl stát, jak ukázal případ L. B. Beriji, zdrojem pokusu o nové nastolení přežilého režimu osobní moci ve straně i státě. Odstranění Beriji v červenci 1953, sotva čtyři měsíce po Stalinově smrti, zasadilo systému osobní moci konečnou ránu a konsolidovalo onu reformu, kterou představovalo nastolení kolektivního vedení strany. Současně byla rozvinuta široká kritika kultu osobnosti Stalina. V Sovětském svazu začal historický proces, metaforicky zvaný »t á n í«.

PROCES TÁNÍ U NÁS

Československý vývoj opisuje podobnou dráhu. I v KSČ vyvstal po smrti Kl. Gottwalda problém nového pojetí autority strany a ve straně, dosud značně personifikované v osobě Gottwalda. Proces zakládání nové autority kolektivního vedení spadá současně do období vážných konfliktů ve vedení strany.

Skutečnost, že projevy A. Zápotockého, formující nové obrysy politického kursu KSČ, nebyly předem projednány a schváleny stabilizujícím se kolektivním vedením strany, vyvolala ostrou kritiku. Otevřeně propukl tento konflikt v souvislosti s projevem A. Zápotockého k prvnímu výročí úmrtí Kl. Gottwalda v Národním divadle. A. Zápotocký byl obviněn z narušování principu kolektivnosti vedení a z vytváření kultu osobnosti Zápotockého. Spor byl řešen delegací KSČ s představiteli ÚV KSSS v Moskvě. V politické situaci, ve které bylo heslo kolektivnosti zkoncentrovaným výrazem úsilí o obrat v práci komunistických stran, nemohl tento spor uvnitř vedení KSČ skončit jinak, než politickou prohrou A. Zápotockého.

Po porážce A. Zápotockého začala na politickém obzoru Československa stoupat hvězda nového politického vůdce strany. Do čela kolektivního vedení KSČ přichází nenápadný, nekomunistické veřejnosti nepříliš známý A. Novotný. Do čela politického dění se tak dostává nikoliv typ politika — národního vůdce, jakým byl třeba Kl. Gottwald, ani typ politika — lidového tribuna, jakým byl A. Zápotocký nebo politika — »agitátora«, jakým byl V. Kopecký. Naopak A. Novotný je spíše typem politika — administrátora, sekretáře a manipulátora politických aparátů.

Ostatně se lze domnívat, že právě pro tyto své vlastnosti byl už v roce 1951 vybrán A. Novotný jako nástupce R. Slánského v řízení ústředního sekretariátu strany. Je možné, že tehdy, v roce 1951, rozhodovalo právě to, že A. Novotný byl člověkem bez výraznějšího osobního programu a zdánlivě bez politických ambicí. Tedy typ, jakoby »neangažovaný« a »neškodný«. Proto se také v září 1953 jevil jako nejvhodnější typ na funkci prvního tajemníka ÚV KSČ, neboť se zdálo, že od něj nehrozí nebezpečí pro princip kolektivnosti vedení. Je svým způsobem pozoruhodné, že z podobných motivů a podobných cest se dostal do svých pozic J. V. Stalin. Také člověk původně nenápadný, uzavřený, zpočátku neschopný založit svou politickou pozici na přirozené oblibě a autoritě v masách. Ale zato nesmírně houževnatý a schopný kabinetní politik, který opřel svou politickou práci o ovládnutí aparátu, aby odtud postupně ovládl celou stranu a pak celou sovětskou společnost.

Bylo určitým dějinným paradoxem, že právě v době, kdy socialismus a komunistické hnutí nastoupily složitou a riskantní cestu likvidace systému kultu osobnosti, vstoupila v Československu v čele této obrody politická osobnost, která logikou svých předpokladů skoro osudově směřovala k opsání podobné vývojové křivky, jakou prošel J. V. Stalin. Je v tom i osobní tragédie politika, jehož politická přirozenost byla v takové tragické disonanci s potřebou doby a logikou vývoje.

Heslo kolektivního vedení, tehdy interpretované jako kolektivnost rozhodování nejužšího vedení strany, se ukázalo nedostatečně nosné, aby se mohlo stát východiskem skutečně hlubokého rozchodu s politikou kultu osobnosti a jeho pozůstatky. Protože nedošlo k personálním změnám ve vedení strany, vyžadoval zájem upevnění autority této úzké vedoucí skupiny udržet kritiku v mezích neadresnosti. To znamenalo fakticky znemožnění jakékoliv vážnější kritiky vůbec. Vedení strany, v tom se kolektivně shoduje, se snaží nepřipustit jakoukoli hlubší analýzu příčin nedostatků a zvláště odpovědnosti vedoucích politiků. Vedoucím motivem postupu se stalo heslo — nepřipustit přerušení kontinuity politiky i osob. Politicky svérázný Zápotocký byl odstaven, avšak noví silní mužové vedení, A. Novotný a A. Čepička, nejsou schopni tvůrčí velkorysé politiky. Nejsou schopni ani skončit s metodami staré politiky. Pokračují a dokonce vrcholí tragédie procesů. Prakticky všechny velké politické procesy, mimo proces s takvzaným Slánského centrem, spadají do období po roce 1953. To vše v době, kdy v jiných zemích bylo již s procesy tohoto druhu dávno skoncováno.

Historická šance let 1953—1955 zůstala tak v Československu nevyužita. Bylo sice dosaženo určité politické a ekonomické stabilizace poměrů, ale KSČ i celá společnost sebou dále vleče břemeno období kultu osobnosti.

Prof. Ing. VOJTĚCH MENCL, DrSc.
dr. FRANTIŠEK OUŘEDNÍK, CSc.

(Pokračování)

ŽIVOT STRANY č. 16 (srpen 1968) str. 18 až 21

(3. pokračování)

Tím, jak směle vytyčil novou koncepci rozvoje světové revoluce a nově řešil otázku přístupů k revoluci v jednotlivých zemích, XX. sjezd KSSS zahájil novou etapu ve vývoji komunistického a revolučního hnutí a stal se současně mezníkem v dějinách socialismu.

Ohlas XX. sjezdu KSSS, který se konal ve dnech 14.—25. února 1956 v Moskvě, byl mimořádně velký především v lidově demokratických zemích. Potlačení specifik politických poměrů jednotlivých lidově demokratických států způsobilo, že deformace kultu osobnosti přinášely v těchto zemích zvláště tragické ovoce. Proto bezprostředně po XX. sjezdu KSS v lidově demokratických zemích vyvolávaly největší pozornost právě kritika a negace metod kultu osobnosti.

DRUHÁ HISTORICKÁ PŘÍLEŽITOST

V polovině padesátých let, po splnění prvního pětiletého plánu a po určité politické a ekonomické stabilizaci v letech 1954—1951 v Československu v podstatě skončila první a nejobtížnější etapa poúnorového vývoje československé společnosti. V té době začínalo zrát nové sociální složení společnosti. Zmizely staré vykořisťovatelské třídy. Vznikla nová dělnická třída, jejíž politická psychologie se podstatně změnila; vyrostl v ní nový pozitivní vztah k výrobním prostředkům, pracovní aktivita a silná vůle angažovat se ve všech směrech rozvoje socialistické společnosti. V té době se rozvíjely socialistické společnosti. V té době se rozvíjela a stabilizovala i nová třída družstevních rolníků. K vážným změnám došlo ve složení a psychologii inteligence. Vznikly všeobecné podmínky pro přechod do nového období vývoje Československa k socialismu. Současně naléhavě narůstala potřeba odpovídajících přeměn politického systému a jeho adaptace v nové společenské situaci.

XX. sjezd KSSS k tomu dal silný impuls, když podrobil tvrdé, i když ještě ne teoreticky dosti hluboké kritice řadu závažných a klíčových vad systému kultu osobnosti. Otevřela se historicky jedinečná příležitost překonat to, co bylo na dosavadním politickém systému již přežité, a likvidovat to, co bylo od počátku chybné a socialismu cizí. Využití této historické šance však závisělo na působení řady činitelů a nadto se realizovalo ve velmi spletité situaci.

Potřeba změn politiky komunistických stran byla pociťována již určitou dobu. V tom padaly závěry XX. sjezdu KSSS na připravenou půdu. Přesto však odhalení kultu osobnosti J. V. Stalina a jeho tragických důsledků komunistickým hnutím přímo otřáslo. N. S. Chruščov zřejmě metodu kritiky kultu osobnosti podřídil potřebě vnitrostranického boje s dogmatickou a sektářskou skupinou Malenkova a spol., která nesla odpovědnost za tragické deformace a kladla přirozeně jejich odhalení odpor. Zřejmě proto byl referát Chruščova na uzavřeném zasedání XX. sjezdu více »obžalobou« Stalina a nezákonností období kultu než hlubokým rozborem příčin a podstaty kultu osobnosti. Již na XX. sjezdu KSSS se předvídalo, že odhalení kultu osobnosti způsobí politické otřesy. Bylo proto již tam dohodnuto, že kritika nebude okamžitě zveřejněna. Současně byl dohodnut určitý časový postup informace, který by umožnil vedení jednotlivých stran a potom i celým komunistickým stranám připravit se na očekávané politické komplikace. To nebylo dodrženo. Dříve než byly informovány jednotlivé strany vešel indiskrecí polského tisku Chruščovův tajný referát ve všeobecnou známost. Tím se ovšem v jednotlivých zemích a stranách velmi zkomplikovala politická situace.

KSČ jednala o závěrech XX. sjezdu KSSS na zasedáních politického byra a dvou plénech ÚV KSČ koncem března a koncem dubna 1956. Hned na prvním zasedání politického byra ÚV KSČ 29. února došlo k vážnému konfliktu o otázku, jakým způsobem a jaké vyvodit závěry z jednání XX. sjezdu KSSS. A. Zápotocký, podporován V. Širokým, předložil tehdy návrh, který byl A. Novotným a dalšími ostře odmítnut jako »útok na stranu«. Byla prosazena jiná varianta politického postupu, varianta A. Novotného. V duchu jím prosazovaného politického kursu byly potom například ve dnech 5. a 6. března 1956 uskutečněny krajské aktivy KSČ k výsledkům XX. sjezdu KSSS.

Tento politický postup vedení strany vyvolával určitý nesouhlas. V široké vnitrostranické diskusi začaly sílit hlasy o tom, že vedení KSČ nechce o XX. sjezdu KSSS důsledně informovat. A tedy že také nechce vyvodit odpovídající politické závěry. V řadě stranických organizací rostla i nedůvěra ve schopnost některých členů vedení strany vůbec úspěšně řídit politiku strany. To byla atmosféra, v níž se zrodil požadavek svolání »mimořádného sjezdu KSČ«. Diskuse a kritika se rychle šířily i mimo rámec stranických organizací. Zvlášť vzrušeně probíhalo jednání II. sjezdu čs. spisovatelů v druhé polovině dubna a heslo »spisovatelé svědomí národa« se stalo již přímou politickou výzvou vedení KSČ.

Události se začaly vymykat vedení KSČ z rukou. Uklidnění vzrušené politické situace nepřineslo ani páté snížení maloobchodních cen a úprava některých mezd a platů. Na zasedání ÚV KSČ 19.—20. dubna 1956 byl odvolán ze svých funkcí jeden z hlavních představitelů politiky

kultu osobnosti — A. Čepička. Kritika byla záměrně usměrňována na projevy okázalosti v armádě, jiné oblasti, například bezpečnost, zůstávaly cudně stranou. Dubnové plénum také částečně vyhovělo tlaku a alespoň doplnilo plánovaný program celostátní konference KSČ o bod »současná situace a úkoly strany«, tedy o projednání politických otázek. Původně měla být konference věnována výhradně jednání o druhém pětiletém plánu. Byla i řada jiných opatření, cílících k jistému uspokojení kritických hlasů a uklidnění situace.

Vedení KSČ v duchu politického kursu prosazeného A. Novotným současně rozvinulo širokou politickou kampaň proti radikálnějším kritikům, kteří byli označováni za revizionisty, maloměšťácké radikály, obviňováni z anarchistických tendencí atp. Velmi silně byl akcentován boj s tzv. »intelektuálštinou« ve straně. Smyslem celé této kampaně bylo udržet proud kritiky a politické aktivity ve straně i v zemi pod osobní kontrolou tehdejšího vedení strany, složeného namnoze z lidí přímo odpovědných za minulé deformace a některé nezákonnosti. (Politické byro ÚV KSČ, zvolené na zasedání ÚV KSČ 15. června 1954, bylo v této době složeno takto: K. Bacílek, R. Barák, A. Čepička, do 20. 4. 1956, J. Dolanský, Zd. Fierlinger, V. Kopecký, A. Novotný, V. Široký, A. Zápotocký.). Například Kopecký, Široký, Bacílek, Zápotocký i Novotný byli přímo angažováni na procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem R. Slánského; Široký a Bacílek zvláště výrazně na procesu s tzv. buržoazními nacionalisty v KSS Husákem, Novomeským a spol., A. Novotný a R. Barák (od 14. 9. 1953 ministr vnitra) nesli nezvratnou politickou odpovědnost za pozdější procesy, které proběhly od roku 1953 (M. Švermová, národohospodáři, Velká trojka atd.).

Tak se převažujícím politickým motivem postupu vedení KSČ stalo nikoliv úsilí o iniciativní a tvůrčí vyvození závěrů z XX. sjezdu KSSS, ale ve stále větší míře snaha o zatlačení a potlačení nepříjemné a osobně jim politicky nebezpečné kritiky při současné snaze po vytvoření určité atmosféry vnitropolitického klidu.

K tomu, že tento politický kurs vedení strany v čele s A. Novotným byl akceptován a měl politický úspěch, přispěly i události v Polsku a zvláště pak tragické události maďarského podzimu 1956. Oficiální výklad maďarských událostí se opíral o zjednodušenou základní myšlenku, že »maďarští soudruzi byli příliš benevolentní k reakci, příliš ustoupili kritikům, nechali jim možnost útočit proti stranickému vedení a toho pak využila kontrarevoluce k útokům na samu podstatu lidové moci v Maďarsku.«

Zamlčována se však zejména skutečnost, že jednotu maďarské strany především narušilo, že dogmatikové typu Rakosiho a Gerőho setrvávali i po XX. sjezdu KSSS tvrdošíjně na překonaných stanoviscích, zatajovali před stranou poučení i konkrétní fakta, která odhalil XX. sjezd KSSS. Právě tím vyvolali mezi maďarskými komunisty tak velkou nespokojenost, že se její vahou rozlomila jednota a akceschopnost maďarské strany. Zamlčováno se, že to byla sektářská politika Rakosiho skupiny, která oslabila pozice maďarské dělnické třídy, rozrušila dělnicko-rolnický svazek, vytvořila permanentní konflikt s inteligencí a mládeží a rozložila tak autoritu maďarské strany v masách. Takový zjednodušený a překroucený výklad maďarských událostí se pak zdál hovořit pro správnost postupu vedení KSČ po XX. sjezdu KSSS. Dokonce se jevil jako argument pro »režim tvrdé ruky« a jako varování před jakýmikoliv změnami v politickém systému.

POLITICKÉ PROCESY ZNOVU

Politický kurs vedení KSČ, prosazený zejména A. Novotným, nutně vyvolal nové recidivy metod politiky z období kultu osobnosti. Lze například uvést vykonstruovaný případ tzv. »jugoslávských špiónů v KSČ« (Lukeš, Opat, Lis a druzí) nebo zásahy proti pracovníkům Vysoké stranické školy, či zásah tzv. mimořádné komise v čele s L. Štollem proti Vojenské politické akademii Kl. Gottwalda v Praze a jiné. Charakteristické je, že proud těchto zásahů a opatření směřoval opět do řad samé komunistické strany, především do řad stranické inteligence.

V duchu této politiky proběhla i první fáze řešení otázek politických procesů z první poloviny padesátých let. Již v souvislosti s odhalením L. P. Beriji rozhodlo politické byro ÚV KSČ 10. 1. 1955 o vytvoření komise (Barák, Innemann, Košťál — později odvolaný, Litera a Švach) k »přešetření některých soudních případů« z let 1948—1953. Později byla vytvořena paralelní komise (Barák, Hruška, Bakula, Innemann a Mlejnek) pro přezkoumání soudních případů »z období činnosti Slánského jako generálního sekretáře strany«. Řada okolností nasvědčuje, že tím byl dán směr, kde hledat »československého Beriju«. Výsledky práce obou Barákových komisí do tohoto směru vyúsťovaly.

Již v lednu 1956, tedy ještě před XX. sjezdem KSSS, byl politickému byru ÚV KSČ předložen referát A. Novotného o výsledcích přezkoumání některých soudních případů souvisejících »se zločinnou činností Slánského a jeho společníků«. Tam se přímo říká: »Slánský byl agent imperialismu. Nové je to, že to byl agent berijovského typu«.

Na březnovém plénu ÚV KSČ v roce 1956 sice A. Novotný uvedl, že »bylo zjištěno, že v důsledku nesprávných metod v bezpečnosti byla vynucována přiznání a lživá svědecká výpovědi. Docházelo k falšování různých dokumentů, nebyla připuštěna ani nejelementárnější obhajoba obviněných. Mnozí byli odsouzeni jen na základě vlastního doznání vynuceného násilím.« Že »bylo zjištěno, že řada lidí byla nevinně odsouzena«, ale odpovědnost svaloval na R. Slánského. Například na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 osvětloval A. Novotný věc takto: »V tehdejší době to byl Slánský, který fakticky řídil Bezpečnost a dával přes Švába a později přes Taussigovou příkazy k používání fyzického násilí.« To byl mechanismus a historie oné »bezpečnostní mašinérie«, kterou »Slánský v letech 1948—1950 uváděl jako generální tajemník stra-

ny s dalšími funkcionáři a spolupracovníky do chaosu« a »která jej i další nakonec pohltila«. V této intepretaci, kterou v podstatě »doložily« i výsledky druhé Barákovy komise předložené na podzim 1957, odpovědnost za politické procesy v podstatě začínala a končila u R. Slánského. I v tomto směru se tedy v Československu nenaplnily předpoklady, které otevřel XX. sjezd KSSS.

Z impulsů a námětů XX. sjezdu KSSS a z bouřlivé politické diskuse v roce 1956 byly pro Československo a politiku KSČ vyvozeny nepodstatné a nehluboké politické a vnitrostranické reformy. Druhá historická šance reformy modelu socialismu v Československu zůstala nevyužita.

DOSTIHNOUT A PŘEDSTIHNOUT

I ty výhonky a náznaky nového, které dodobí kritiky a vysoké politické a stranické aktivity po XX. sjezdu KSSS přineslo (jako určité spíše formální než faktické posílení úlohy národních výborů a slovenských národních orgánů, dílčí zlepšení pozice odborové organizace i určitá reforma systému řízení národního hospodářství z roku 1958), braly rychle za své. Zvláště pod tlakem nové vlny sektářství a dogmatismu v letech 1957 až 1959 v souvislosti s tažením proti tzv. jugoslávskému revizionismu. Mimořádně negativní roli v tomto směru sehrálo jednání pléna ÚV KSČ o ideologických otázkách v červnu 1957.

Nová situace začala vznikat, když země socialistického tábora v duchu linie XX. a zvláště mimořádného XXI. sjezdu KSSS začaly přistupovat k praktickým krokům v realizaci historického úkolu »dostihnout a předstihnout nejvyspělejší kapitalistické země ve výrobě na jednoho obyvatele«. Tento úkol měl být splněn v »historicky krátké době«. N. S. Chruščov k tomu řekl: »Rozhodující význam má tempo růstu výroby« a pokračoval — »rychlé tempo je obecnou zákonitostí socialismu, kterou nyní dotvrzují zkušenosti všech zemí socialistického tábora.« Tato »zákonitost« se mu zdála zárukou, že v roce 1965 »budou země socialistické soustavy vyrábět přes polovinu celé světové průmyslové produkce«. Činitel času, hledisko tempa rozvoje se stalo určující direktivou politiky socialistických zemí.

V Československu začala etapa nové prudké akcelerace tempa rozvíjení národního hospodářství. Vznikla nová investiční vlna vyžadující nové extenzivní vzepjetí zdrojů a možností země. Zesílily tendence pokračovat ještě výrazněji v orientaci na tzv. »ocelový model čs. ekonomiky«. Tato ekonomická politika musela během krátké doby vyústit do narůstání nových ekonomických a postupně i politických obtíží. Jako by se znovu opakovala léta 1951—1953. V tlaku vysokých temp a sílících obtíží se rodila tendence k nové přísné centralizaci řízení, která se zdaleka netýkala jen oblasti ekonomiky. Reforma systému řízení z roku 1958, která nadějně směřovala k určité decentralizaci, byla tímto vývojem smetena. Vážné změny probíhaly v oblasti politického řízení. Dochází k novým změnám v pojetí vedoucí úlohy KSČ — strana ještě více srůstá se státem, což výrazně dokumentuje ústava z roku 1960. Tento vývoj vrcholil v závěru roku 1962 na XII. sjezdu KSČ, jehož rozoluce a usnesení jsou koncipovány v duchu nejtužší centralizace řízení strany i celé společnosti.

Program ekonomického dostižení a předstižení vyvolal mimo jiné příčiny, narůstání rozporů v mezinárodním komunistickém hnutí. Zvláště Komunistická strana Číny stavěla proti němu odlišnou koncepci cest světové revoluce. Vysoká tempa a rozkol vyvolaly v život nově motivovanou tendenci ke strohé monolitnosti postupu socialistických zemí. V tomto směru hrály významnou roli porady představitelů komunistických a dělnických stran v roce 1957 a 1960 v Moskvě. KSČ a Československo se této tendenci zcela podřídily, zvláště A. Novotný se tímto směrem vysoce angažoval. V takovém postupu spatřoval zřejmě faktor, který mohl upevnit jeho osobní pozici, silně otřásanou nespokojeností, vyvolávanou především prohlubujícími se obtížemi čs. národního hospodářství. Zvláště po konfliktu s R. Barákem lze pozorovat určité příznaky, že A. Novotný se snažil opřít svou politickou pozici o růst své osobní prestiže v mezinárodním komunistickém hnutí, především u představitelů KSSS. Právě v tomto období se A. Novotný stal jednoznačným »aplikátorem« Chruščovovy politiky i s jejími jednostrannostmi a bombastem, až do té skoro legendární kukuřice.

Rostoucí obtíže a neúspěchy dosavadní politiky donutily politický směr A. Novotného ve vedení KSČ přejít k politice manévrování. Od drobných ústupků kritikům, až k ostrým mocenským zásahům a potlačení kritiky, to byl rejstřík této politiky, která se ovšem každým dnem stávala méně účinnou, zvláště když postupně ztrácela některé nutné nástroje. Ve stranickém i státním aparátu, do kterého vstupovaly v rostoucí míře síly nové stranické inteligence, sílil odpor proti politickému kursu A. Novotného. Stávalo se stále častěji, že perzekuční zásahy nedospěly k cíli a uvázly v slepé uličce průtahů či odlišných »výkladů«, příkazů a politických instrukcí A. Novotného či jeho bezprostředních stoupenců. Projevilo se to zejména v souvislosti s přípravou a průběhem XIII. sjezdu KSČ. Bystrý pozorovatel již tehdy mohl vycítit, že konzervativní představitelé ve vedení strany museli ustupovat návrhům na jiné varianty řešení některých velmi závažných problémů československé společnosti. Dokladem jsou mimo jiné i osudy nové soustavy řízení čs. národního hospodářství, kterou ekonomové prosadili ve velké diskusi v letech 1962 až 1964.

V boji o ekonomickou reformu došlo k značné diferenciaci i uvnitř strany, zvláště v jejím předsednictvu. Řada soudruhů docházela k poznání, že spolu s ekonomickou reformou musí současně procházet či dokonce předcházet i určitá

REFORMA POLITICKÉHO SYSTÉMU

Jisté náměty k tomu přineslo například již jednání ÚV KSČ v lednu 1965. Tyto náměty však narážely na rozhodný odpor politického směru A. Novotného. Avšak již v tomto konfliktu se ukazovala možnost diferenciace uvnitř sil, o které se zatím mocenská koncetrace A. Novotného

nejvíce opírala. Počínající konflikt Novotný—Hendrych byl prvním náznakem propukající krize v dosud celkem homogenním vedení KSČ. Záhy se také ukázalo, že dojde k prohloubení napětí ještě v další oblasti.

Je dosti příznačné, a není to poprvé v našich dějinách, že tlak společenského nesouhlasu se nejdříve vyjevoval v oblasti literární a umělecké tvorby. Především umělci slova — spisovatelé a publicisté — jsou schopni poměrně brzy zaznamenat a vyjádřit společenské disonance a deformující momenty v životě lidí. Mají dostatek citlivých prostředků, aby společenské konflikty zobrazili v rovině fiktivních lidských osudů, které mohou být někdy až drasticky přesným vyjádřením skutečnosti. Nadto je oblast umělecké tvorby vždy relativně svobodná, zvláště v metodě metafory a jinotaje, pomocí nichž může vyjádřit to, co by v podobě politických, historických a jiných závěrů bylo v podmínkách předběžné cenzury těžko vyslovitelné. A tak se skutečně dělo.

Od roku 1956 vyšlehovaly plamínky nekomformní publicistiky v českých i slovenských kulturních časopisech. Řadu statí tiskový dozor potlačil, ale některé nezbylo než povolit. Novotného vedení se čas od času pokoušelo, dosti neobratně, provádět politiku tzv. diferenciace kulturní a vědecké fronty. Díky pokusům o takovou politiku se v této oblasti v určitých vlnách střídalo liberálnější klima s vlnami nového zmrazení. Na střídání těchto vln zpravidla, zvláště v aparátu ÚV KSČ, politicky doplatili činitelé stojící v čele politiky na těchto úsecích, kteří byli po obdobích liberálnější politiky voláni k odpovědnosti a odvolávání, (například dr. Č. Císař, dr. P. Auersperg, V. Slavík a jiní).

Tato forma společenské kritiky zvláště dráždila Novotného vedení. Odpovídalo stále častěji nervózní reakcí a administrativními zásahy. Byla zde snaha zúžit prostor pro uměleckou, zvláště literární tvorbu natolik, aby vení nemohla vznikat ohniska permanentní kritiky a zásadní společenské nespokojenosti. Tento postup však zpětně zostřoval pozornost kulturně umělecké fronty k vývoji a stavu politických poměrů a politiky. Tato fronta ve stále větší míře začala přecházet ke kritice bezprostředně a otevřeně politické, zejména prostřednictvím tisku, rozhlasu a televize. Tak zrálo od počátku šedesátých let další ohnisko, které začalo rozrušovat bariéry koncentrovaného mocenského systému.

Vážný zdroj nespokojenosti přinesly některé změny v postavení Slovenska ve státě, zvláště ústavní úpravy z roku 1960. Prohloubení asymetrického modelu státoprávního uspořádání vztahů Čechů a Slováků a další prohloubení centralismu, především zrušení sboru pověřenců Slovenské národní rady, podstatně zmenšilo možnosti slovenských národních i stranických orgánů uskutečňovat na Slovensku politiku řešící reálné naléhavé problémy slovenského národa. Přímé řízení slovenských krajů a centra, často nutně bez znalosti a pochopení slovenské problematiky, vyvolávalo na Slovensku obtíže a vážnou nespokojenost. Centralizace řízení vůči Slovensku docházela někdy až do směšných a urážlivých krajností. V podmínkách ekonomických neúspěchů a těžkostí brala tato nespokojenost s přehnanou centralizací na sebe podobu »nespokojenosti s Prahou«. To vytvářelo situaci, ve které se mohlo případně aktivizovat vážné narušení vztahů mezi českým a slovenským národem i mezi KSČ a KSS.

Komunisté na Slovensku pozorovali tento stav s rostoucím znepokojením. Stále jasněji si uvědomovali, že zlepšení může přinést jen radikální změna stylu práce stranického ústředí a navazující vážné, potřebám doby odpovídající změny v celém systému politického a ekonomického řízení. To vyústovalo ve stále intenzívněji cítěnou potřebu změn státoprávního uspořádání poměru českého a slovenského národa. Nutno zdůraznit, že Novotného politický směr projevoval ve vztahu ke slovenské problematice krajní necitlivost a »velkočeský postoj«.

Dalším vážným problémem, jehož aktuálnost stále narůstala, byl chladnoucí vztah mladé generace ke straně a věci socialismu. Fr. Kriegel uvedl na zasedání ÚV KSČ v říjnu 1967 na základě údajů ze Severomoravského kraje, že tam téměř v třetině základních organizací strany není ani jeden člen ve věku do 25 let. V okrese Přerov nebyl žádný člen do 25 let dokonce v celých 44 % stranických organizacích. Řada signálů ukázala, že prudce klesá přitažlivost a akceschopnost Československého svazu mládeže i Pionýrské organizace. Pokles politické aktivity a angažovanosti mládeže byl ovšem jen projevem všeobecného poklesu politické angažovanosti občanů Československa.

Silnou společenskou nespokojenost signalizovaly i nálady mezi širokými vrstvami členů KSČ. Docházelo k vážným změnám v poměru značné části členstva strany k stranické činnosti a k aktivní politické činnosti vůbec. Například členské schůze KSČ probíhaly za velmi nízké účasti členů, často jen 30—40 %. Diskuse na stranických schůzích byly formální. Usnesení nebyla piněna. Již od roku 1964 se množily příznaky, že členové strany s nechutí přijímali funkce.

V téže době došlo k řadě závažných změn i ve vývoji stranické práce v nejvyšších orgánech KSČ. Stranické vedení, soustředěné v rukou velmi úzkého kruhu osob stále více naplňoval jakýsi »reflex obranářství«. Stranická centrála v čele s A. Novotným spotřebovávala nesmírné množství politické energie nejen k centralizovanému rozhodování spousty problémů, ale stále více i k potlačování nejrozmanitějších projevů kritiky. Tak, jak se kritika a nespokojenost šířila, stával se boj proti ní největší částí jejich činnosti. Stával se nejvlastnějším obsahem vládnutí.

To vyvolalo i »nové pohledy« na kádrovou politiku. Do vyšších funkcí se začali v tomto období rychle propracovávat lidé spíše než schopní »schopní všeho«, vždy připravení zasáhnout proti jakékoliv kritice. Lidé bez vlastního názoru a stanoviska, ale vždy loajální k osobnostem mocenské centralizace.

Stejnou měrou, jakou rostla nespokojenost a rozvracel se systém stranické práce, rostly i podmínky pro stále vyhraněnější a jednoznačnější koncentraci moci ve špici stranického organismu. Ohromná moc se stále více soustřeďovala v rukou velmi malého okruhu lidí, zejména v rukou prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného.

PROF. ING. VOJTĚCH MENCL, DrSc.
DR. FRANTIŠEK OUŘEDNÍK, CSc.

(Pokračování.)

ŽIVOT STRANY č. 17 - srpen 1968 - str. 34 až 38

(4. pokračování)

KABINETNÍ POLITIKA

Celý mechanismus, v jehož čele stál A. Novotný, se rozvíjel podle osobité koncepce svého tvůrce. Byl vlastně aparátem pro »kabinetní politiku«. Vytvářel možnost řešit kabinetními metodami i názorové spory. Za této situace nezbývalo mnoho prostoru pro odlišné názory ani pro členy nejužšího a nejvyššího vedení KSČ. Přitom právě zde, v nejužším vedení strany, se fakticky uskutečňovalo veškeré řízení strany a společnosti.

Přílišná centralizace společenského řízení v rukou KSČ a fakticky v rukou aparátu přirozeně zahrnovala řídící centrum nesmírnou spoustou státně ekonomické agendy. To ve svých důsledcích znamenalo, že v této lavině agendy zmizela možnost faktického vykonávání politické řídící funkce. Věci se odsouvaly a zůstávaly dlouhou dobu neřešeny, rodila se usnesení a opatření, která nezapadala ani do prudce se vyvíjející situace, ani do kontextu jiných usnesení a opatření. Tento styl práce nejprve vyřadil z řízení státní a hospodářské orgány a v průběhu doby fakticky i stranické orgány. Rozhodování, a tím i vládnutí přecházelo na jednotlivé osoby, často ani ne v nejvyšším odpovědném postavení. Zmizela odpovědnost a jakákoliv reálná možnost kontroly. Politické i jiné otázky se řešily »názorem«, rozhodnutím jednotlivce, pokynem toho, kdo měl největší moc a mohl své »názory« nejrozmanitějším způsobem vnucovat druhým. Na vrcholu celého systému byl touto »osobností« první tajemník ÚV KSČ A. Novotný.

Za této situace se funkce a role nejvyššího volebního orgánu KSČ — pléna ÚV — stala zcela formální. Ústřední výbor KSČ se sice k jednání scházel poměrně pravidelně. Členům ÚV byly však jednotlivé otázky programu předkládány v podobě, která jim znemožnila vyjadřovat se k nim v rovině politických rozhodnutí. Vůbec nebyla předkládána alternativní řešení. Je charakteristické, že v období od počátku roku 1965 do října 1967 neprojednával ÚV strany ani jednou politickou situaci v zemi, neřešil otázky stylu práce svých orgánů a aparátu, neschvaloval rozpočet strany atd. Pak pochopitelně docházelo na plénech ÚV KSČ spíše k manifestačnímu schvalování než skutečnému projednávání předkládaných návrhů usnesení.

Tuto atmosféru posilovaly i panující staré představy o jednotě strany. Jednomyslný souhlas byl propagován jako projev »síly strany«. Pokud se objevila kritika a námitky, byly posuzovány jako svévolné narušení jednoty.

Docházelo i k přímému potlačování kritiky na plénu ÚV KSČ. Třeba pořadí diskutujících bylo při jednáních pléna ÚV stanoveno často naprosto subjektivně, nikoliv podle doby podání přihlášky, a potenciální kritikové se obvykle do diskuse nedostali. Například J. Piller, který před druhou presidentskou volbou A. Novotného vystoupil s kritikou jeho jednání, se od té doby hlásil do diskuse marně. Podobné režii byl podroben i XIII. sjezd KSČ, což dokumentuje i skutečnost, že ve sjezdovém předsednictvu vznikl spor, zda má být do diskuse připuštěn O. Šik. A. Novotný nakonec »dovolil«, že mu bylo dáno slovo až na samý závěr diskuse. Stále častěji se objevoval i přímý tlak na členy ústředního výboru, kteří vystupovali kriticky.

Klíčová aktuální problematika nutných změn dosavadního politického systému a především uplatňování vedoucí úlohy strany byla v diskusích na plénech ÚV KSC soustavně potlačována. V tomto směru bylo také předem »usměrněno« jednání XIII. sjezdu KSČ. Přes řadu ústupků, které musel v přípravách XIII. sjezdu strany učinit, kladl A. Novotný a jím ovládaná sjezdová režie nejrozhodnější odpor i zmínkám o těchto otázkách. Avšak v roce 1968 byla československá socialistická společnost již na takovém stupni svého rozvoje, že jakýkoliv odklad zásadní ekonomické a politické reformy brzdil již velmi citelně a zjevně tvůrčí síly naší společnosti a KSČ a zabraňoval realizovat možnosti, které nahromadil dvacetiletý socialistický vývoj.

Skutečnost, že XIII. sjezd KSČ pro odpor konzervativců v předsednictvu a ÚV strany tyto klíčové otázky naší společností nebyl s to vyřešit, ani v potřebné hloubce naznačit, se stala bezprostředním popudem k propuknutí politické krize v zemi i v KSČ. Při stavu poměrů v KSČ bylo zřejmé, že zápas o strukturální reformu politického a ekonomického systému československého socialismu půjde cestou ostrého vnitrostranického konfliktu v KSČ, a že prvním dějstvím tohoto konfliktu bude boj o rozbití režimu osobní moci ve straně. Tak se otevřela cesta k událostem roku 1967 a k lednu 1968.

První známky otevřeného střetnutí se projevily už na zasedání ÚV KSČ v únoru 1967. Podle plánu projednávalo toto plénum otázky společenské jednoty a jednoty strany, diferenciace zájmů a zvláště otázky mladé generace, při nichž každý solidnější rozbor musel ústit v kritiku celého systému politiky KSČ. Na plénu vystoupila velmi kriticky řada členů ÚV. Mimořádnou pozornost vzbudilo zejména vystoupení Márie Sedlákové, která v alegorickém příběhu z vesnice naznačila pravý stav věcí ve straně. Vyvodila z něj závěr, že je nesprávné mluvit o tom, že jsou masy ve straně pasivní, že ztrácejí zájem o politiku. Postavila otázku, zda je správné svádět vinu za neúspěchy na dělníky, rolníky a inteligenci. Zdůraznila, že v takové situaci nesou největší podíl odpovědnosti »hos-

podáří, kteří jsou odpovědní za řízení osudů společnosti, kteří vytvářejí všeobecné politické podmínky pro aktivitu mas, a že by bylo správné na základě této zkušenosti se zamyslet nad celou dosavadní prací strany«.

S kritikou vystoupil na tomto plénu i O. Černík. Ze staré leninské teze, že poměr strany k jejím vlastním chybám je základním kritériem její společenské odpovědnosti, vyvodil, že je třeba překonat sektářské názory, které straně znemožňují podívat se otevřeně do tváře skutečnosti. V podobném duchu vystoupila řada dalších diskutujících.

Po skončení únorového pléna došlo k rušné diskusi v předsednictvu ÚV KSČ. A. Novotný projevil zásadní nespokojenost s průběhem pléna a dokonce prohlásil kategoricky, že »únorové plénum se vícekrát opakovat nesmí«.

Narůstání konfliktu tím ovšem nezastavil. Celé jaro a léto roku 1967 přinášelo nové a nové známky nespokojenosti. Situace se vyostřila v souvislosti se IV. sjezdem čs. spisovatelů. Novotného politický směr byl průběhem spisovatelského sjezdu přímo šokován. Na tehdejší dobu neobyčejná ostrost jednotlivých diskusních vystoupení a otevřenost a samozřejmost, s jakou někteří diskutující porušovali všechna dosud uznávaná tabu, vyvolaly v kruzích A. Novotného politickou horečku. Tváří v tvář této ideologické vzpouře, která v řadě diskusních příspěvků došla až k ucelené kritice systému politiky, nebylo již možné nic než otevřený politický boj.

Nezbylo nic jiného než sáhnout k represím. A. Novotný zaznamenal v kampani kolem spisovatelského sjezdu jen jediný politický úspěch. Podařilo se mu vytlačit z vyčkávací pozice silící skupinu ve vedení KSČ kolem J. Hendrycha, která se od únorového pléna 1967 postupně separovala od jeho politiky a jejíž pozice zesílila, když do jejího vlivu přešlo organizačně politické oddělení ÚV KSČ. Zejména po sjezdu spisovatelů byl J. Hendrych donucen vystupovat v duchu Novotného ostrého politického kursu proti spisovatelům a celé kulturní frontě; tím slábla jeho pozice.

ZÁŘIJOVÉ PLÉNUM

Na zasedání ÚV KSČ v září 1967 byla zařazena otázka hodnocení sjezdu spisovatelů, ač původně se plénum touto otázkou nemělo zabývat. Současně byly předloženy návrhy na ostrá opatření vůči Svazu čs. spisovatelů, jeho Literárním novinám a některým spisovatelům-komunistům. Jednání pléna a jeho postoj k otázkám spisovatelského sjezdu bylo ovlivněno jednostrannými a dezorientujícími informacemi A. Novotného a J. Hendrycha a ústřední kontrolní a revizní komise.

S odlišným stanoviskem vystoupil František Vodsloň, který žádal, aby KSČ na události na kulturní frontě reagovala také sebekritikou. Na tuto námitku F. Vodsloně odpověděl velmi ostře a krajně A. Novotný. Řekl: »jsem překvapen jeho vystoupením a chápu motiv jeho vystoupení. Nebudu o tom hovořit.« Takové hledání skrytých »motivů a záměrů« kritických vystoupení vytvářelo atmosféru, kdy se více přemýšlelo, »jak to říci«, než »co říci«. Ale i jinak probíhalo jednání o otázkách IV. sjezdu spisovatelů ve velmi nervózním a napjatém ovzduší. Nakonec plénum schválilo předložené návrhy teprve poté, když A. Novotný v závěru diskuse prohlásil, že má doklady o tom, že »sjezd spisovatelů se připravoval v Paříži«. Důkazy nepodal dodnes, ač o to byl na dalších plénech ÚV několikrát žádán. Tím však bylo vynuceno usnesení, které velmi nešťastným způsobem přiostřilo konflikt nejen mezi KSČ a spisovateli, kteří se v tomto konfliktu seskupili v nediferencovaný jednotný blok, ale vznikl i konflikt mezi stranou a inteligencí jako celkem, jež se spisovateli sympatizovala.

Právě v této dusné atmosféře československého politického léta 1967 se začaly objevovat některé jevy, které signalizovaly další eskalaci politického postupu A. Novotného a jeho směru. Projevovala se zřejmá snaha přejít do ostré ofenzívy proti stále početnějším hlasům kritiky ve straně i mimo ni.

Celé léto 1967 bylo obdobím mimořádné osobní politické aktivity A. Novotného, který v té době podnikal řadu zájezdů do jednotlivých krajů republiky. Dne 1. září 1967 přednesl A. Novotný projev k absolventům vysokých vojenských škol, v němž se vážným způsobem odchýlil od ducha i litery rezolucí XIII. sjezdu KSČ. V tomto projevu například prohlásil: »Naše demokracie je třídní, i naše svoboda je třídní,« ač rezoluce XIII. sjezdu o této problematice říká: »Po XII. sjezdu strany se socialistické společenské vztahy v našich zemích charakterizují likvidací třídního antagonismu. Socialistické třídy a vrstvy se vnitřně vyvíjely a postupně sbližovaly přes dosavadní rozdíly, které vyplývaly především z jejich různého ekonomického a sociálního postavení.« XIII. sjezd KSČ dále mluvil o tom, že další rozvoj naší společnosti je bezprostředně spjat s rozšiřováním socialistické demokracie a aktivní účastí všech pracujících na správě a řízení. A. Novotný však tvrdil ve svém projevu, že »jen komunistická strana a žádná ta či ona skupina, která si to o sobě myslí, je povolána k tomu, aby sledovala a řídila společenský proces a případně napravovala nedostatky a chyby, které se ve vývoji mohou objevit«. To byl signál k návratu politiky před XIII. sjezdem KSČ, nebo dokonce do padesátých let.

Také při jednáních předsednictva ÚV KSČ, která připravovala program říjnového pléna ÚV strany, vystupoval A. Novotný se stanovisky, která signalizují jeho rozhodnutí prosadit a realizovat ostrý kurs proti jakékoliv snaze o demokratizaci strany. Na předsednictvu ÚV KSČ 5. září mimo jiné řekl: »My jsme připouštěli Šika, aby psal, a jiné a jiné věci, hovořil dokonce i na XIII. sjezdu strany, aby vystoupil jako poslední řečník s bouřlivou řečí o demokracii. Pochopitelně, když se to projednávalo na sjezdu, tak se toho chytili i spisovatelé a všichni

bouřlivé — demokracie, demokracie!« V témže vystoupení projevil první tajemník ÚV KSČ vřelé sympatie a ocenění politickým čistkám, které právě probíhaly v některých jiných stranách a zemích. To bylo znepokojivé.

Nezůstávalo však jen u toho. Například VIII. oddělení ÚV KSČ vydalo speciální interní směrnici nazvanou Pojetí práce s referátem soudruha Novotného na úseku VIII. oddělení ÚV KSČ a návrhy na nejbližší opatření. O ideologických a politických otázkách se zde mluví takřka vojenskou mluvou a ve vojenskoodborných termínech. V materiálu se ideologické a teoretické problémy zaměňují za politické, nadto jsou prezentovány jako projevy ideologické diverze. Ve směrnici se také mluví o potřebě analýzy a zjištění, které pozice »obsadili nebo pokoušejí se obsadit ideologičtí nepřátelé, kam směřují jejich údery a o co se chtějí opírat«.

V téže době se na některých stranických shromážděních, zejména na poradě vedoucích tajemníků okresních a krajských výborů KSČ 17. až 19. září 1967, objevila — a opět v referátu A. Novotného — některá stanoviska, která již velmi vyhraněně reagovala na požadavky řady funkcionářů a některých krajských organizací po vážnějších změnách ve stylu práce strany. A. Novotný zde opět hájil centralistické pojetí práce strany až takovým tvrzením, že KSČ musí svou vedoucí úlohu uskutečňovat všude, a to prostředky, které uzná v každé konkrétní chvíli za vhodné.

Konflikt A. Novotného s představiteli některých krajských organizací strany byl totiž produktem rozporného působení přísné centralizace rozhodování v nejvyšším stranickém centru. Stav pracovní krize centrálních orgánů strany, o kterém jsme se již zmínili, způsoboval značné zpožďování rozhodnutí řady vážných a palčivých otázek, které »dole«, v okresech a krajích, nestrpěly odkladu. Okresy a kraje byly objektivně nuceny nečekat na řadu rozhodnutí a pracovat podle vlastní úvahy a úsudku. Předsednictvo ÚV KSČ, které si zcentralizovalo rozhodování o nesmírné spoustě věcí, tak vlastně fakticky ztrácelo ze svých rukou řízení nižších článků stranického systému. Tato shora nechtěná, ale nezbytná samostatnost postupu některých krajských a okresních organizací vedla během času k tomu, že pracovníci těchto stupňů docházeli k poznání potřeby velmi radikálních změn stylu a metod stranické práce odshora až dolů. To uvnitř stranického organismu samého vyhrocovalo konflikt mezi režimem osobní moci ve straně a některými kraji (Severomoravský, Jihomoravský, částečně Severočeský a některé slovenské kraje v čele s ÚV KSS). Tento nesoulad s centrálou měl různou úroveň, často i různé motivy, ale potenciálně existoval takřka všude. A právě tento činitel měl rozvázat proces řetězová reakce, která skončila pádem vedení A. Novotného.

ZAČALO TO NA ŘÍJNOVÉM ZASEDÁNÍ ÚV KSČ

Toto plenární zasedání bylo zahájeno 30. října 1967. Myšlení řady členů ÚV, kteří se na něm sešli, aby projednali otázku úlohy KSČ v současné etapě vývoje čs. socialistické společnosti, bylo naplněno vědomím nutnosti hlubokých změn v práci strany. Sama příprava plénа byla dosti rozsáhlá. Pro přípravu tezí, které měly být plénu předloženy k projednání, byla shromážděna řada velmi podnětných materiálů z vědeckých pracovišť, stranických organizací a orgánů, aparátu strany, dále výsledky některých průzkumů a náměty stranických komisí. Bohužel, celý tento bohatý materiál zůstal při konečném zpracování návrhu tezí prakticky nevyužit. Původně navrhovaná varianta tezí se jevila většině členů předsednictva ÚV KSČ jako příliš »odvážná«. A tak skoro přes noc byl zpracován návrh nový, který sepsali lidé, kteří ani neměli možnost využít celou záplavu materiálů a návrhů z okresů a krajů. Výsledkem bylo, že návrh předložený říjnovému plénu zdaleka neuspokojil ty, kteří čekali od této, ne často se vyskytující příležitosti, kdy ústřední výbor jednal o nejzákladnější otázce života a činnosti strany, hlubší, ne-li zásadní obrat.

Diskuse k předloženému návrhu tezí o úloze strany začala se však velmi záhy ubírat směrem, který ukazoval, že přece jen se půjde některým problémům na kořen. Ve vystoupení soudruhů Koscelanského, Riga a jiných se mluvilo o potřebě zlepšit kádrové složení vedoucích článků stranického řízení a že je nutné jít směrem, který by zabránil poklesu autority ústředního výboru ve straně i mimo stranu. E. Rigo mluvil o nechuti a obavách z kritiky, že není možné ztotožňovat politické vedení a hospodářské řízení, že zatím převládá spíše kritika dolů než zdola nahoru, a řekl i tato slova: »je nesprávné, když držíme ve funkcích ty, kteří do nich nepatří.«

Klíčově důležité bylo však vystoupení Alexandra Dubčeka, neboť jím se zahájila diskuse, která se postupně zaměřila na podstatné problémy související s dosavadním způsobem uplatňování vedoucí úlohy KSČ. A. Dubček vyšel z předpokladu, že »před námi stojí v plné naléhavosti úloha všestranně charakterizovat novou etapu, její novou kvalitu. Obecně známé tvrzení, že celá epocha od kapitalismu ke komunismu je epochou třídní, nám nepomůže ani o krok rozebrat se ve vnitřním členění celé epochy. Taková obecnost se však může stát zástěrkou konzervatismu a politického sektářství, jestliže nebudeme vidět kvalitativní stupně této etapy a jim odpovídající hlavní úkoly, přičemž všechno cenné z minulosti musíme udělat integrální součástí budoucnosti, distancovat se ale i od toho, co novým podmínkám neodpovídá nebo co již v minulosti straně nepomohlo.«

Všimněme si dobře těchto slov. Je v nich vyjádřen zcela opačný názor, než který jsme mohli slyšet několik dní předtím z úst A. Novotného. Ve slovech A. Dubčeka je vyjádřen požadavek doby: promýšlet a usilovat o vytvoření politického systému n o v é etapy rozvoje československé socialistické společnosti.

Rukavice politickému konzervatismu ve vedení KSČ byla hozena. Střetnutí mohlo a muselo začít.

Alexander Dubček pokračoval dále o tom, že tato změna podmínek je provázena nezbytným politickým a ideovým konfliktem. »Nebezpečí konzervatismu a sektářství je straně, zvláště při změně podmínek, a to změně podmínek bych chtěl podtrhnout, neméně nebezpečné než tendence liberalistické.« Zde Dubček upozornil poprvé v tak otevřené podobě na vážné nebezpečí konzervatismu ve straně, které dosavadní vedení nedoceňovalo a o kterém se ani nesmělo

mluvit. »Tento názor« — pokračoval — »chci opřít o předsednictvo jihomoravského kraje, které ve svém stanovisku vážně upozorňuje, že v představách členů a funkcionářů i ve stranické praxi přežívá velmi silně takový přístup k otázkám vedoucí úlohy strany, který neodpovídá novým podmínkám, a že si nyní tento stav vyžaduje otevřenou analýzu a stejný zásadní postoj jak ke konzervativním, tak i k liberalistickým názorům ...«

»Přirozeně, že mezi naše základní povinnosti patří též bránit naši společnost proti kapitalistickým vlivům, proti přežitkům třídních vztahů. Nemůže však jít jenom o obranářství, protože v něm se mohou skrývat zárodky stagnace a konzervatismu. Politické vymoženosti socialismu nejlépe upevníme, když k nim připojíme vítězství ekonomické, sociální a kulturní.« A. Dubček pokračoval: »I to by bylo vážnou chybou, zaměňovat si následky za příčiny. Hlavní problémy nám už nemohou vyvolávat a organizovat ani emigranti, ani imperialističtí agenti, a neměli bychom jim v tomto směru dělat tak velikou, nezaslouženou a nám škodlivou propagaci. V této myšlence je nutno hledat i podstatný přínos k upevnění jednoty našeho lidu.«

Jakmile postavil problém nutných změn politického systému v nové etapě, nemohl se A. Dubček vyhnout ani otázce úlohy strany v tomto systému. K tomu mimo jiné řekl: »Nová etapa a nové úkoly ohtějí i v podstatě nové, přesnější a adekvátnější metody politického vedení, metody řízení a přesnější vztahy mezi nimi. V tomto směru jde a musí jít o zásadní obrat, o podstatné změny v práci strany. Musíme zásadně přejít od nahrazování, jak to uvádějí teze, doslova k politickému vedení výstavby a rozvoje socialismu. Každé hlubší zamyšlení nad úkoly a metodami politického vedení směřuje k zdůraznění principu, že strana společnost neřídí, ale vede.«

V závěru A. Dubček mluvil o tom, že »je přirozené, že se ve straně i ve společnosti budou odehrávat střetnutí starého s novým, pokrokového s konzervativním a zvžitým. Nositeli jednoho i druhého jsou vždy konkrétní lidé«, a zdůraznil proto, že je třeba vyjasnit vazby práce v ústředních orgánech, ujasnit nové požadavky na ústřední výbor, zaujmout stanovisko ke kumulaci funkcí atd.

Vystoupení A. Dubčeka vyvolalo v plénu ÚV KSČ hluboký dojem. Bylo vlastně první soustavnou kritikou a konfrontací dosavadního uplatňování vedoucí úlohy strany s novou etapou socialistického vývoje v Československu. Současně bylo konkrétní kritikou těch názorů prvního tajemníka A. Novotného, kterými se v předchozím období odchýlil od rezolucí a linie XIII. sjezdu KSČ.

Na Dubčekovo vystoupení ihned reagoval M. Vaculík. Prohlásil, že považuje za svou stranickou povinnost vyjádřit se k vystoupení A. Dubčeka. Řekl, že »ani jednou soudruh Dubček nevyjádřil své stanovisko v takové formě, jako ho vyjádřil dnes, stejně tak, když jsme projednávali připomínky předsednictev krajských a okresních výborů strany nebo stanoviska základních organizací«. Vystoupení označil »za tendenční, nesolidní« a závěrem prohlásil: »Nemyslím, že by se takovým způsobem z tribuny ústředního výboru měly vyřizovat osobní záležitosti komunistů, třeba i členů nejvyššího stranického orgánu.«

H. Leflerová a M. Chudík, kteří v diskusi bezprostředně následovali, na propukající konflikt nereagovali. Pak ale vystoupila M. Sedláková. Označila situaci ve straně za vážnou, »v celé straně, nevyjímaje ústřední výbor, je určité dusno a nervozita«. Žádala, aby byly podány důkazy pro tvrzení A. Novotného na zářijovém plénu, že sjezd čs. spisovatelů byl připravován v Paříži. A přešla i ke konkrétní kritice A. Novotného; prohlásila: »Soudruh Novotný, jak jsme slyšeli na minulém zasedání ÚV, řekl, že vláda tu nevládne jako vláda, a že z toho bude třeba dělat závěry. Jestliže nevládne ani tato vláda, jako nevládla ani předešlá, musí být někde příčiny.« Za příčinu pak označila systém nahrazování státních a hospodářských orgánů stranou a jejím aparátem. V závěru se postavila proti způsobu, jakým proti A. Dubčekovi vystoupil M. Vaculík. Řekla, že jeho slova ji utvrdila, že vztahy v předsednictvu nejsou zcela v pořádku.

Opět následovala málo výrazná diskuse, až vystoupení Fr. Kriegela přineslo nový vzruch. Ve svém vystoupení se věnoval stavu ve straně a označil jej za neradostný. »Tento obr o 1 700 000 členů není dost činný, výkonný, značná část jeho údů je málo činná nebo nečinná.« Proto vzniká v samém organismu strany »nespokojenost se sebou samým, i nespokojenost s mozkem, který jej má řídit«. Žádal vnitřní demokratizaci strany, navrhl zavést ve straně tajné hlasování a odmítl Vaculíkovo vystoupení proti A. Dubčekovi.

Spor, který svou podstatou byl sporem o základní pohled na politiku KSČ, zatím na sebe bral podobu jakéhosi »sporu osob«. Řada dalších diskutujících (V. Slavík, M. Saboléík, V. Kadlec) rovněž odsuzovala Vaculíkův útok na A. Dubčeka a bylo požadováno, aby věc blíže objasnil. Nakonec tak M. Vaculík učinil: »Já za solidní stranický přístup považuji takový postup, kdy člen určitého, v tomto případě konkrétního orgánu — předsednictva strany — projedná své problémy na půdě tohoto orgánu. Může se stát samozřejmě taková situace, že většina členů předsednictva ÚV nesouhlasí. Pak je samozřejmě zcela normální povinnost soudruha vystoupit s těmi problémy na ústředním výboru strany.« To byla dosti podivná argumentace, znělo z ní návyk a požadavek určité »frakční kázně« předsednictva, určitě zaměnění a posunutí chápání problému jednoty ve straně. M. Vaculík dost nebral v úvahu, že nejvyšším orgánem strany mezi sjezdy je ústřední výbor.

Poté vystoupil vedoucí tajemník jihomoravského KV KSČ J. Špaček. K situaci ve straně i společnosti vyjádřil v podstatě obdobný názor jako předtím A. Dubček. Pak se přihlásil k věcné poznámce A. Dubček. Přečetl záznam z jednání předsednictva ÚV KSČ, který prokazoval, že obvinění, že věc v takové podobě v tomto orgánu nepřednesl, bylo liché.

V jednání pléna nazrávalo kritické napětí. V této situaci předsedající D. Kolder náhle prohlásil: »Prosím soudruhy, kteří nejsou členy a kandidáty ÚV, aby opustili zasedací síň, protože soudruh Novotný o to požádal.«

V uzavřené části jednání říjnového pléna ÚV KSČ jako první vystoupil A. Novotný. Mluvil

spatra, velmi vzrušeně a prudce. Vyslovil řadu myšlenek, se kterými bylo možno jen velmi těžko souhlasit. Na požadavky další demokratizace strany a společnosti reagoval prohlášením, že »demokracie máme v životě až dost«. Ke konkrétnímu obsahu diskusního vystoupení A. Dubčeka nemluvil, ale prohlásil, že s ním nesouhlasil už v té podobě, jak bylo předneseno v předsednictvu ÚV KSČ. Řekl, že i v osobních rozhovorech upozorňoval A. Dubčeka, že nedělá správnou a odpovědnou politiku jako první tajemník ÚV KSS; že podléhá nesprávným místním zájmům, že neřeší důsledně nesprávné názory a dokonce že podléhá »úzkým národním zájmům«. To se již fakticky rovnalo obvinění z nacionalismu. I v dalším mluvil A. Novotný o nesprávném vyzdvihování požadavku federalizace, která by byla »politickou chybou«, na kterou by doplatil nejen slovenský lid, ale pracující vůbec.

Vystoupení A. Novotného bylo plénem přijato se značnými rozpaky a smíšenými pocity. Vedoucí tajemník severomoravského KV KSČ O. Voleník projevil znepokojení nad tím, jak lehkovážně o tak vážných otázkách A. Novotný mluvil. Podobně vystupovala řada dalších, jako I. Málek, J. Borůvka. Ten mimo jiné řekl, že otázka vztahů dvou bratrských národů naší republiky je velmi vážná. »Cítím se osobně odpovědný příštímu sjezdu a ještě více odpovědný straně jako celku, a myslím si, že věci jsou velmi vážné a složité, a proto přicházím s návrhem, abychom podle zásady „ráno je moudřejší večera" dnešní jednání ústředního výboru neuzavírali.« Navrhl, aby plénum pokračovalo za dva či tři týdny a velmi vážně projednalo, »v čem a kde jsou příčiny následků, které se včera tak ostře projevily«.

V dalším průběhu diskuse vystoupil po J. Kladivovi s velmi závažným prohlášením V. Bilák. Mimo jiné řekl: »Nechci poučovat, jenom připomenout. Tu se v padesátých letech odsuzovali slovenští komunisté jako nacionalisté. Zde jsme před čtyřmi roky provedli rehabilitaci a ústřední výbor prováděl sebekritiku. Přiznávali jsme, jaké strašné škody se způsobily pro naši stranu, pro vztahy Čechů a Slováků. Odsoudila se praxe, že se i oprávněné národní požadavky kvalifikovaly jako nacionalismus. Nyní znovu zde byl vysloven názor, že slovenští komunisté i zde vystupují, a to en bloc, v rozporu s ústřední stranou, a první tajemník ÚV KSS soudruh Dubček dokonce nacionálně. Na základě jakých faktů?« Uvedl, že když vystoupí kriticky některý z českých členů plénа ÚV KSČ, tak se tomu nacionální motivy nepodkládají. Podpořil návrh, aby se jednání neuzavíralo a pokračovalo za dva až tři týdny.

Tyto návrhy se staly předmětem hlasování. Avšak ještě předtím vystoupil A. Novotný s názorem, že pro příští, tj. prosincové plénum je tak bohatý program, že by bylo správné všechny otázky související s říjnovým plénem uzavřít okamžitě tím, že bude přijata navržená rezoluce. Pro návrh neuzavírat jednání a pokračovat v diskusi na příštím plénu se zvedlo jen několik rukou, Kriegel, Borůvka, Sedláková, Jankovcová a Jirásková. Velká většina byla pro ukončení jednání a schválení rezoluce o otázkách úlohy KSČ v současné etapě vývoje socialistické společnosti.

Při skončení říjnového plénа ÚV KSČ se zdálo, že onen pokus rozrazit dosavadní stav poměrů ve straně a prosadit politické předpoklady k změnám v uplatňování vedoucí úlohy strany a celého politického systému v nové etapě vývoje socialismu, ztroskotal. Ani konflikt uvnitř předsednictva ÚV KSČ nebyl vyřešen. Kdyby situace v KSČ i celé společnosti byla celkově stabilizovanější, pak by se pravděpodobně názorový konflikt, který se projevil na říjnovém plénu, poměrně záhy vyrovnal a vyřešil. Ale situace nazrávala k hlubšímu, zásadnějšímu konfliktu. Z trhliny, která se povrchnímu pozorovateli mohla zdát nepatrná a snad i nedůležitá, se začala postupně rozevírat trhlina, která postupně názorově rozdělila nejprve členy předsednictva a později i členy plénа ÚV KSČ do dvou základních skupin. Jedni soudili, že věci jsou natolik v pořádku, že není nutné sahat k závažnějším změnám ve stylu práce KSČ a případně je doprovodit odpovídajícími kádrovými změnami. Druzí byli stále více přesvědčení, že cesta vpřed vede jenom přes tvrdou a nelítostně spravedlivou kritiku existujícího stavu a nutné změny v čelných stranických funkcích.

(Příště dokončení.)

Prof. Ing. VOJTĚCH MENCL, DRSc
Dr. FRANTIŠEK OUŘEDNÍK, CSc